

CONTRIBUȚII BĂNĂȚENE LA MAREA UNIRE DIN 1918

DAN POPESCU

Banatul a fost prezent și a participat activ, alături de celelalte provincii ale țării, la lupta pentru realizarea visului secular al poporului nostru: unirea tuturor românilor într-un singur stat liber, suveran și independent. Solidaritatea bănățenilor cu românii de dincolo de Carpați s-a manifestat de-a lungul secolelor, intensificându-se în timpul războiului de la 1877 și accentuându-se în deceniul premergător Marii Uniri din 1918, când acțiunile organizate de Astra și de Liga Culturală au devenit adevărate tribune de luptă pentru triumful dezideratului național.

Nicolae Iorga, după ce a vizitat Banatul în toamna anului 1905, a ținut să precizeze că „...spiritul Ligii Culturale trăiește și rodește, el se strecoară prin crăpăturile Carpaților..., duce o blîndă mîngîiere la vetrele celor deznădăjduiți. înviorează pe cei oboșiți în lupte și susține în mod considerabil moralul unui popor ce luptă și nădăjduiește”¹. În iunie 1906 la serbările de la București, prilejuite de jubileul regal de 40 de ani, au participat și 12 coruri bănățene, reunite sub bagheta compozitorului Ion Vidu, care au entuziasmat profund publicul — atît în sala Ateneului, cît și în Parcul Filaretului — contribuind la întărirea sentimentului de solidaritate națională și mîndrie patriotică.

În perioada următoare, guvernele care s-au succedat la conducerea monarhiei austro-ungare și-au intensificat campania de opresiune politică și culturală împotriva românilor. Nu întîmplător autoritățile comitateneze au intentat un proces împotriva coriștilor din Caransebeș pentru „vina” de a fi interpretat cu prea multă căldură *Dorul înstrăinatului*, de Ion Vidu, încît „au însuflețit publicul românesc pentru România” și și-au exprimat „dorul față de patria lor dulce, care este România”². Cu toate protestele lui Coriolan Brediceanu — care, în 1906, fusese ales deputat de Oravița și ceruse în parlamentul de la Budapesta să înceteze prigoana împotriva românilor — asuprirea națională a continuat, cu o furie crescîndă, atît în Banat, cît și în Transilvania. Abuzurile săvîrșite de autorități, precum și legile școlare ale lui Appony, care îngrădeau popoarelor asuprite dreptul de a învăța „în școli limba maternă, au provocat o justificată nemulțumire”³.

În întreaga Transilvanie și Banat în anul 1907 s-au organizat adunări de protest: Arad, Lugoj, Hunedoara, Făgăraș, culminînd cu marea adunare de la Sibiu, din 26 martie convocată „...din inițiativa asesorilor consistoriali, a profesorilor institutului teologic-pedagogic și a altor cărturari români (Miron Cristea, Nicolae Ivan, Partenie Cosma, Dimitrie Comșa, Nicolae Bălan, Octavian Goga, Teodor Păcățean, Coriolan Brediceanu, etc.) Cu această ocazie s-a adoptat o moțiune de protest „contra întregului sistem politic care urmărea nimicirea tuturor

¹ Nicolae Iorga, *Monografia comemorativă a Unirii*, 1938, p. 4; Cf. „Argeș”, din 9 septembrie 1968.

² „Drapelul” din 5 martie 1907

³ *Desăvîrșirea unificării statului național român — Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, 1968, p. 61.

popoarelor nemaghiare.⁴ În paginile ziarelor românești: „Telegraful Român“, „Gazeta Transilvaniei“, „Drapelul“, au apărut articole de protest. De pildă, în „Drapelul“ din 28 februarie 1907, Coriolan Brediceanu, cunoscutul lider al P.N.R. reliefa că ar trebui ca gimnaziul din Caransebeș să aibă limba de predare „română, căci aproape totalitatea locuitorilor fostului confiniu militar este românească.“

În baza legii școlare draconice din 1907 au fost sancționați în anul următor „182 de învățători români pentru că n-au respectat cerințele legii.“⁵ Contele Appony — autorul legii — intervenea și direct cerind episcopului de Caransebeș, Nicolae Popea, să ia măsuri drastice împotriva studenților și a unor profesori din institutele teologice și pedagogice care în timpul alegerilor parlamentare „au cutreerat satele făcând propagandă pentru candidații naționali, au instigat țărâimea la toate acțiunile cu caracter naționalist.“⁶

Mișcarea socialistă s-a ridicat în repetate rânduri în apărarea școlilor populare românești. La Congresul Secției Române a P.S.D., din 1908 s-a dezbătut și problema școlilor scoțindu-se în evidență racilele învățămîntului din Ungaria unde de ani de zile unele școli românești nu și-au deschis porțile și unde mii de copii n-au putința de a învăța „...în limba lor națională, făcînd ca poporul să fie lipsit și răpit de limba sa națională; „acum școlile românești au primit lovituri zdrobitoare, cunoscînd situații foarte dureroase prin închiderea a 420 școli confessionale românești.“⁷ Ziarul „Drapelul“ din 17 aprilie 1909 sublinia într-un articol că; „...15.000 copii sînt excluși de la cercetarea școlii, din lipsă de școli.“

Într-un document din 1912, păstrat în arhivele din Voivodina (Bela Crkva), se atrăgea atenția jandarmeriei și tuturor autorităților din provincii să se confişte cărți, tablouri, gravuri ce reprezintă persoane istorice devenite deja legendare și să se ia măsuri „...să nu se strîngă fonduri pentru ridicarea unui monument lui Avram Iancu.“⁸

Declanșarea primului război mondial a accentuat ascuțirea contradicțiilor sociale și naționale, masele populare au urfî acest război. În coloanele ziarului „Volkwille“ au apărut articole cu o orientare antirăzboinică, în care se demască demagogia cercurilor conducătoare habsburgice care a împins omenirea la un măcel îngrozitor. După constituirea secției române a P.S.D.U. prin contacte directe s-a înregistrat o apropiere mai amplă și chiar o tendință de cooperare între conducerea celor două partide. Reprezentanții burgheziei și nemeșimii maghiare au acuzat conducerea P.N.R. că „s-au întovărășit cu socialiștii internaționaliști“. Liderii bănățeni Calus Brediceanu și Valeriu Braniște, cunoscuți pentru ideile lor progresiste, nu numai că recunosc aceasta, dar găsesc cu totul justă o colaborare cu socialiștii, pledînd chiar și pentru o alianță cu P.S.D. Ardeleanul Vasile Goldiș, ideolog de frunte al P.N.R., declara în 1908 că alături de noi „stă un partid puternic, partidul muncitorimii. Avem în el un hotărît frate de arme“⁹.

⁴ Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar, față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867—1918)*, București, p. 119.

⁵ Arhivele Mitropoliei Banatului, fond Episcopia Caransebeș, dosar nr. 3, f. 84.

⁶ Arhivele Episcopiei ortodoxe din Arad, fond N. Popea, act 307, din 23 februarie 1908.

⁷ Dan Popescu, *Din istoricul presei bănățene pînă la primul război mondial*, în volumul *Radovi Simpozijuma o srpsko (jugoslovensko) — rumunskim odnosima*, Pancevo, 1971, p. 312.

⁸ „Vrsacki Vesnik“, din 9 martie 1912.

⁹ Vasile Popeangă, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867—1918)*, Ed. Facla, Timișoara, p. 210.

Este cunoscut faptul că în ziua de 15 august 1916 unități ale armatei române din Divizia I infanterie, sub conducerea generalului Dragalina, originar din Caransebeș, au pătruns în Banat. La 22 august au ocupat „Orșova, Jupalnic, Topleț, Băile Mehădiei”¹⁰. Cu această ocazie s-a distins un detașament de bănățeni care dezertaseră din armata habsburgică, în frunte cu sergentul caransebeșan Adam Bălan, încununându-se de glorie pentru eliberarea meleagurilor natale.

În Banat, în primăvara anului 1917, s-au intensificat frământările maselor muncitoare; la Lugoj, Reșița și Timișoara cu ocazia zilei de 1 mai s-au organizat manifestații de stradă. Ziarul „Adevărul” relatează că participanții au cerut în moțiunile votate „încheierea cât mai urgentă a unei păci generale”¹¹. În vara anului 1917 conducerea P.S.D. a organizat adunări populare la Reșița, Caransebeș, Ocna de Fier, Anina, Nădrag, Lugoj. Conducerea secției române a P.S.D. și-a formulat atitudinea în problema națională; „pacea ce se va încheia să fie bazată pe temelii cinstite, prevăzând fiecărui popor sau națiune, dreptul de a dispune liberă de soarta sa”¹².

În timp ce Transilvania și Banatul sînt scena unor puternice lupte sociale și naționale, emigranții care în anii războiului au fost siliți să ia drumul exilului date fiind represiunile la care au fost supuși, indiferent de coordonatele geografice pe care se aflau, „au desfășurat o activitate propagandistică, făcînd cunoscută lumii întregi legitimitatea luptei poporului nostru pentru desăvîrșirea unificării statului național unitar român”¹³.

În Rusia, la Darnița, în toamna anului 1916, se formează din foștii prizonieri români, printre care și mulți bănățeni, corpul voluntarilor români, care, în proclamația dată cu această ocazie, declarau „cu jertfa vieții noastre sintem gata să intrăm în luptă pentru împlinirea idealului nostru, de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia austro-ungară, în una și nedespărțită Românie liberă și independentă”¹⁴. Într-un articol publicat în ziarul „La Roumanie”, Traian Vuia sublinia: „războiul României este un război de eliberare cu aspirații democratice pentru unirea Transilvaniei, război care trebuie să pună capăt tuturor urmelor feudale și să inaugureze era de democratizare a statului, parlamentului, instituțiilor și a societății românești în domeniul agrar, industrial și politic.”¹⁵

Această stare de spirit se reflectă cu multă pregnanță și în rîndul unităților militare austro-ungare, din care făceau parte și mulți bănățeni. La răscoala de la Pola, Zara și Catano, din 2 februarie 1918, au participat peste o mie de marinari români ardeleni și bănățeni, iar cu ocazia zilei de 1 Mai 1918 elemente revoluționare din regimentele 8 Honvéd Lugoj și 43 Caransebeș, și alte regimente de pe frontul italian, au organizat manifestații și-au răspîndit manifeste revoluționare¹⁶.

¹⁰ N. Popescu, *General Ioan Dragalina*, București, 1967, p. 55.

¹¹ I. Gabriel, *Fünfzig jährige Geschichte der Banater Arbeiterbewegung (1870—1920)*, Timișoara, 1928, p. 71.

¹² „Népszava”, din 4 iulie 1917.

¹³ Dan Popescu, *Aspecte din lupta muncitorimii și țărănimii bănățene pentru libertate socială și națională*, în *Tibiscus*, 1970, p. 85.

¹⁴ Dan Popescu, *Pentru realizarea desăvîrșirii unității statale a României*, în „Orizont”, din 30 noiembrie 1978; cf. „La Roumanie” din 8 august 1918.

¹⁵ Dan Popescu, *Traian Vuia, Activitatea patriotică desfășurată la Paris în 1918 pentru unitate națională*, în *Orizont*, din 3 august 1972.

¹⁶ William Marin, I. Munteanu, G. Radulovici, *Unirea Banatului cu România*, Timișoara, 1968, p. 141.

În vara anului 1918, la Roma s-a constituit „comitetul de acțiune a românilor din Transilvania, Banat și Bucovina“, s-a înființat legiunea română din care făceau parte și soldați din Lugoj, Caransebeș, Oravița și comunele învecinate.

Sub presiunea evenimentelor interne și externe, la sfârșitul lunii iunie se putea întrezări prăbușirea monarhiei habsburgice. În Transilvania și Banat grevele din vara anului 1918 au crescut în intensitate cuprinzând mase tot mai largi de muncitori, avînd un pronunțat caracter politic. Muncitorii greviști din Banat din centrele miniere și metalurgice: Nădrag, Băcșa, Ocna de Fier, Reșița, Ferdinand (Oțelul Roșu), Anina, Topleț au declanșat la 20 iunie o puternică grevă cerînd în manifestul lansat „încheierea păcii, încetarea războiului, demilitarizarea întreprinderilor și introducerea votului universal“¹⁷.

În monarhia austro-ungară, bintuită de contradicții interne și zguduită de eșecurile suferite pe toate fronturile, se amplifică și se generalizează lupta popoarelor pentru eliberare socială și națională atingînd apogeul la 30 octombrie, cînd izbucnește flacăra revoluției burghezo-democratice sub conducerea efectivă a Sfatului muncitoresc. Consiliului Militar. În aceste împrejurări la Budapesta s-a constituit, în dimineața zilei de 31 octombrie, Consiliul Național Român Central, format, după principiul parității, din 6 social-democrați și 6 reprezentanți ai P.N.R.-ului, mutîndu-se apoi la Arad.

Concomitent cu evenimentele din Ungaria, în Transilvania și Banat a izbucnit un adevărat incendiu revoluționar care a cuprins orașele și satele. La Timișoara s-au creat consilii naționale ale românilor, șvabilor, evreilor și sîrbilor¹⁸. Ziarul „Drapelul“ relatează: „joi 31 octombrie a avut loc în fața primăriei din Timișoara o mare întrunire socialistă“¹⁹.

Față de situația creată, conducerea P.N.R.-ului din Timișoara, în frunte cu căpitanul Aurel Cosma, a convocat în seara zilei de 31 octombrie, în sala hotelului „Kronprinz“, o adunare a reprezentanților trupei și ofițerilor români din garnizoana Timișoara, constituindu-se Comitetul Executiv al Consiliului Militar Român, care, în declarația adoptată, a făcut cunoscut comandantului militar, generalului Herdt, „că ofițerii și soldații români se vor conforma numai hotărîrilor ce le va lua Consiliul Național Român Central“²⁰. Din comitetul executiv al Consiliului Militar făceau parte: Aurel Cosma, Lucian Georgevici, Sever Barbură, Sebastian Brîndușa, iar locotenentul colonel Miron Șerb a fost împuternicit să organizeze forțele militare române din Timișoara²¹.

Revoluția s-a extins pe întreg teritoriul Banatului; ziarul „Friss Ujeag“ din Cluj scria, la începutul lui noiembrie, că „tot Banatul este în flăcări“²².

La Lugoj, în ziua de 3 noiembrie, a avut loc o adunare în grădina „Concordia“ participînd „mil de civili și soldați“, adunarea a fost deschisă de Dr. Valeriu Braniște care, împreună cu dr. Gheorghe Gârda, a cerut tineretului să se înroleze în primul batalion românesc, ce s-a format din „foștii honvezi ai regimentului 8 și alte trupe numărînd, la început, 134 de membri“²³. În apelul adre-

¹⁷ I. Gabriel, *op. cit.*, p. 74—75.

¹⁸ Dan Popescu, *Banatul și Unirea*, în „Drapelul Roșu“, din 28 noiembrie 1968.

¹⁹ „Drapelul“ din 23 noiembrie 1918.

²⁰ William Marin, *op. cit.*, 130.

²¹ Radu Păiușan, *Banatul în anii Unirii din 1918*, în „Drapelul Roșu“, din 18 noiembrie 1983.

²² Friss Ujság, din 3 noiembrie 1918.

²³ Arhivele statului Lugoj, Arhiva Consiliului municipal Lugoj, tabelul voluntarilor înscrși în garda națională, dosar nr. 8, 1918/1919.

sat voluntarilor se cerea; „Înrolați-vă, fără aminare în batalionul românesc... Veniți cu credință și însuflețire. E vorba de apărarea cinstei noastre naționale. Veniți fraților, căci cauza dreaptă și sfântă ne cheamă”²⁴. Ziarul „Drapelul” relatează despre această adunare; „mii de glasuri au cântat *Deșteaptă-te române*, cântau soldații, meseriașii, țărani, pe multe fețe curgeau lacrimi sfinte de emoții”²⁵.

Tot în aceeași zi, are loc la Oravița o grandioasă adunare la care participă sute de oameni, lansind o chemare, răspîdită în orașele și satele bănățene, încheiată cu lozinca simbolică; „Trăiască națiunea română, una și nedespărțită”²⁶. Pretorul plășii Caransebeș raporta organelor comitatului: „În aproape toate comunele au fost înființate consilii naționale, care au cerut înlocuirea primarilor”²⁷.

Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad, încă din primele zile ale lui noiembrie se considera organ de conducere a luptei pentru drepturile naționale ale românilor, cerind „autorităților maghiare să recunoască drept singurul organ suprem de administrare în teritoriile locuite de românii din Transilvania”²⁸. Sub egida C.N.R.C., iau ființă pe întreg teritoriul Banatului: consilii naționale județene, comunale și sătești.

Într-o adresă către C.N.R.C., episcopul Caransebeșului, Miron Cristea, la 1 noiembrie relatează; „Războiul mondial a scos la iveală principiul social atît de creștinesc că fiecare popor are pe viitor dreptul de a dispune singur asupra sorții sale. Noi, episcopii bisericii ortodoxe românești, ...ca fii credincioși ai națiunii noastre, avem ferma convingere că interesele de viață ale neamului românesc... pretind ca un categoric imperativ înfăptuirea acestui drept de liberă dispozițiune și față de neamul nostru. Dreptul acesta se va putea realiza numai dacă națiunea română va fi guvernată de fii ei. În consecință declarăm că recunoaștem marele Consiliu Național Român, ca reprezentantul și emanatorul politic al națiunii române din Transilvania și Ungaria, ne supunem întru toate hotărîrilor acestui consiliu”²⁹.

În ziua de 7 noiembrie, după cum relatează ziarul „Drapelul”, în sala mare a magistratului, românii caransebeșeni, conștienți de datoria ce li se impune în aceste vremuri istorice, s-au adunat, sub președinția protopopului Andrei Ghidiu, în scopul de a constitui Consiliul Național Român local. În alocuțiunile rostite la această adunare conducătorii românilor, dr. Petru Barbu și dr. Cornel Corneanu, au arătat că „națiunea română își va croi însăși soarta și viitorul său cu ajutorul fraților săi de pretutindeni și cu sprijinul factorilor internaționali care ne sînt binevoitori”, încheindu-și alocuțiunea prin cuvintele rostite rîspicat de dr. Corneanu: „Trăiască libertatea, egalitatea și frăția”³⁰. La propunerea sa, adunarea

²⁴ Ioan Hațegan, *Gărzile naționale românești*, în „Drapelul Roșu”, din 5 noiembrie 1988.

²⁵ „Drapelul”, din 5 noiembrie 1918.

²⁶ Dan Popescu, *70 de ani de la încheierea procesului de făurire a statului național unitar român*, în „Drapelul Roșu”, din 9 noiembrie 1988; cf. I. Groșianu, *Revoluția anului 1918 din Oravița-Caraș*, Caransebeș, 1925, p. 26.

²⁷ Arhivele statului Lugoj, fond. prefectura județului Severin, dosar nr. 3/1918, fila 29.

²⁸ Dan Popescu, *Banatul și Unirea din 1918*, în „Drapelul Roșu”, din 21 noiembrie 1968.

²⁹ Arhivele Mitropoliei Banatului, fond. Episcopia Caransebeșului, dosar nr. 3, fila 10.

³⁰ Gh. Neamțu, *Activitatea Consiliului Național Român din Caransebeș, noiembrie 1918 — august 1919*, Amintiri și documente caransebeșene, 1927, p. 19.

decide : 1. Cetățenii români ai orașului Caransebeș, întruniți în ziua de 7 noiembrie 1918, în adunare națională se constituie în Consiliul Național Român din Caransebeș. 2. Consiliul Național Român din Caransebeș, începînd cu ziua de azi, este organul reprezentativ al românilor caransebeșeni, 3. Toți cetățenii orașului se vor supune dispozițiilor luate de acest consiliu³¹.

În lucrarea cu caracter memorialistic *Amintiri și documente*, Gheorghe Neamțu sublinia : „Consiliul era atotputernic în oraș. Putea face orice. Putea lua măsuri pe care le dorea, totuși n-a abuzat de situația sa”³².

Consiliul Național Român din Caransebeș avea o gardă națională formată din 230 de tineri, sub comanda căpitanului Alexe Hamat, care a ocupat „cazăr-mile și depozitele militare”³³.

Sub influența mișcării revoluționare țărănimea bănățeană a declanșat o adevărată bătălie de clasă împotriva latifundiarilor, a funcționarilor, notarilor, jandarmilor și a celorlalte organe de represiune, care susțineau vechiul regim. Țăranii au atacat depozitele de alimente, au deschis hambarele de cereale ale baronului I. Baich din Vărădia³⁴ și a unor firme comerciale din Deta, Oravița, Reșița, Margina, Făget³⁵. Acțiunile revoluționare ale țărănimii cuprind satele bănățene : Borlova, Slatona, Găvojdia, Sosdea, Gătaia, Răcășdia, iar la Chevereșul Mare peste 1500 de țărani au atacat jandarmeria și au alungat pe consilierii comunali³⁶. Îngrijorat de evoluția rapidă a acțiunilor revoluționare ale țărănimii, comandantul unității de jandarmi din Lugoj raporta organelor superioare că „În plășile Lugoj, Făget și Birchiș acțiunile țărănimii nu pot fi temperate și liniștite de efectivul redus al jandarmeriei de care dispunem”³⁷.

În unele comune din Banat s-au observat și alte aspecte ; „locuitorii satului Cireșu au pătruns în pădurile Societății „Timișana” de unde au încărcat lemne³⁸, țăranii din Sasca Română și-au îndreptat oile în pășunile Societății Steg, cei din Jdioara și Criciova au alungat pe notar, au ars foile cadastrale și registrele de impuneri³⁹. La Nădrag muncitorii de la Uzinele de fier au dezarmat postul de jandarmi forțînd vechile autorități să părăsească comuna, iar în ziua de 10 noiembrie au format Sfatul muncitorilor, care avea și gardă națională, condusă de caporalul Suciu Ioan⁴⁰.

Înedința adunării comitatense Valeriu Braniste, lider al P.N.R.-ului, declara : „În 40 comune s-au format sfaturi țărănești, reprezentanții vechilor autorități au fost alungați”⁴¹, iar „Drapelul” din 12 noiembrie 1918 informa cititorii

³¹ Relatare despre adunarea din Caransebeș a constituirii Consiliului Național Român din Caransebeș, după ziarul „Drapelul” din 16 noiembrie 1918.

³² Gh. Neamțu, *op. cit.*, p. 23—24.

³³ *Destrămarea monarhiei austro-ungare (1900—1918)*, București, 1963, p. 214.

³⁴ V. Liveanu — 1918 — *Din istoria luptelor revoluționare din România*, București, 1960, p. 265.

³⁵ *Magyar munkásmezejalom történet válogatott dokumentumai*, Budapesta, 1954, vol. V, p. 327.

³⁶ „Temesvarer Zeitung”, din 18 noiembrie 1918.

³⁷ L. Vaida, *Documente despre mișcările țărănești din Transilvania în noiembrie 1918*, în „Anale” nr. 5/1957, p. 147.

³⁸ Arhivele statului Lugoj, fond. prefectura județului Severin, acte prezidențiale, dosar nr. 349, fila-1/1918.

³⁹ Ion Daminescu, *Monografia comunei Jdioara* (manuscris p. 18).

⁴⁰ Dan Popescu, *Monografia Uzinei de fier din Nădrag* (manuscris) p. 118.

⁴¹ Arhivele statului Lugoj, registre procese-verbale a Adunării comitatense, nr. 21109, fila 190/1918.

că „foarte mulți oficianți și-au părăsit posturile, administrația veche se află de acum în stadiu lichidațiunii, în multe locuri s-au constituit consilii comunale, care de capul lor au luat administrația în mână“.

La 11 noiembrie Consiliul Național German din Caransebeșu Nou a trimis o adresă către C.N.R. din Caransebeș, din care reproducem un scurt fragment; „Dorim cu toții ca între noi să fie bună înțelegere, iar consiliul nostru aderă întru toate Consiliului Național Român Central supunându-se ordinelor acestui consiliu“⁴². Preoții din cercul Mehadia, întrunindu-se în orașul de reședință, au adresat un apel episcopului de Caransebeș, în care s-a arătat „că depun jurământ de fidelitate către C.N.R.C. ca supremul lor for“, că preoțimea „este gata a aduce orice jertfă pe altarul națiunii române.“⁴³

La Reșița, Nădrag, Anina, Bocșa, Ferdinand (Oțelul Roșu) se formează sfaturi muncitorești cuprinzând muncitori de diferite naționalități și consilii care „înlătură vechiul aparat de stat, funcționarii publici și notarii“⁴⁴.

Rapoartele pretorilor din plășile: Sacul, Bocșa, Oravița, Teregova relatau că s-au înființat, într-un scurt interval de timp, în „majoritatea comunelor din Banat, consilii naționale române, care exercitau atribuțiile organelor de administrație locală“⁴⁵.

Dacă țărănimia își exprimase concret adeziunea totală prin lupta sa împotriva vechilor autorități, prin entuziasmul manifestat la adunările de constituire a consiliilor și gărzilor naționale, muncitorimea, la 10 noiembrie, prin organul de presă al Secției române a P.S.D. „Adevărul“, se declara: „cu trup și suflet alături de C.N.R.C., așteptînd ca acesta să fie la înălțimea chemării, luptînd pentru realizarea dezideratului de veacuri a neamului românesc cît și pentru ridicarea pe o treaptă socială mai bună a poporului muncitor și a țărănimii române“⁴⁶.

C.N.R.C., după eșuarea tratativelor din 13—14 noiembrie de la Arad cu delegația guvernului maghiar condusă de O. Jaszi, a trimis în a doua decadă a lunii noiembrie 1918 o misiune la Iași, care trebuia să informeze guvernul român despre situația creată în Transilvania. Reprezentanții C.N.R.C., în drum spre Iași, au poposit la Lugoj, unde au avut discuții cu Valeriu Braniste, căruia i-a fost transmisă dorința C.N.R.C. de a interveni la înaltul comandament francez, condus de generalul Franchet D'Esperey, spre a găsi „modalitățile de refacere în Transilvania a unităților militare românești aflate în granițele austriece“⁴⁷.

La 15 noiembrie C.N.R.C.-ul dă o proclamație cu privire la alegerea deputaților pentru adunarea națională care se va ține la Alba Iulia, pentru „A se da posibilitatea poporului român să decidă el singur asupra sorții sale“⁴⁸.

Marele sfat al națiunii române din Ungaria și Transilvania lansa, la 20 noiembrie, convocarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Cuprinsul convocării este o pagină de antologie și de remarcabilă etică politică, de superioară concepție de stat. „Istoria ne cheamă la fapte, poporul român vrea să trăiască alături de celelalte națiuni ale lumii, liber și independent. În numele dreptății

⁴² Gh. Neamțu, *op. cit.*, p. 32.

⁴³ Dan Popescu, *Monografia Uzinei Ferdinand (Oțelul Roșu) Reșița*, 1971, p. 76.

⁴⁴ Gh. Neamțu, *op. cit.*, p. 58.

⁴⁵ Arhivele statului Lugoj, fond. prefectura județului Severin, dosar nr. 6' 1918, rapoarte nr. 7622, fila 39, nr. 8294 fila 41, nr. 7429 fila 46, nr. 8414 fila 49.

⁴⁶ Ștefan Pașcu, *Marea Adunare de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 325.

⁴⁷ Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*, Oradea, 1938, p. 212.

⁴⁸ Tiron Albani, *op. cit.*, p. 193.

eterne și a principiului liberei dispozițiuni a națiunilor, națiunea română din Ungaria și Transilvania vrea să-și hotărască însăși soarta sa de-acum înainte“⁴⁹.

Intr-o atmosferă de înaltă sărbătoare, învățătorii români de la școlile comunale din fostul confiniu militar de pe teritoriul comitatului Caraș-Severin, întrunit în ziua de 21 noiembrie 1918, au format sfatul învățătoresc⁵⁰. În adresa către C.N.R. Caransebeș se menționa că sfatul învățătorilor din granița bănățeană „se supune întru toate Marelui Sfat Național al tuturor românilor din Ungaria și Transilvania, care-i unicul for chemat să hotărască asupra sorții Națiunii române...”, a vieții tuturor cetățenilor fără deosebire de limbă și religie...⁵¹ Sfatul învățătorilor români din graniță și-a ales ca reprezentanți un comitet în frunte cu Gheorghe Neamțu, Valter Miklossyi, Iosif Olariu, Ioan Terfeloagă și Ilie Feneșan.

Alegerile pentru adunarea de la Alba Iulia au stîrnit mare entuziasm în rîndurile maselor populare bănățene, care simțeau apropiata realizare a visului lor secular, Unirea. Alegerea delegaților s-a făcut „respectîndu-se normele sufragiului universal, păstrîndu-se delimitările circumscripțiilor electorale pentru alegerile parlamentare din 1910, urmărind ca adunarea națională să întrunească, în mod cît se poate de demn ..., toate straturile națiunii noastre democratice“⁵².

Pe lîngă cei aleși ca delegați în circumscripțiile electorale, așa cum consemnează „Gazeta Oficială“ a Consiliului Dirigent, au mai participat la Marea adunare națională de la Alba Iulia și reprezentanți ai presei, reuniunilor de muzică, lectură, a societăților tinerilor studenți, a organizațiilor financiare și de credit, sport și gimnastică (Amintim pe lugojenii: Avram Imbroane, Alexandru C. Vasile) — presă, Virgil Simonescu — Casina română, I. Vidu, Virgil Luca — Reuniunea de cîntări și muzică, Vasile Mircu, Victor I. Ioviță — Societatea tinerimii studioase române, Virgil Pop Pescariu, dr. Augustin Giurgiu — Societate de credit Poporul).

Poeții bănățeni ai vremii, însuflețiți de perspectiva înfăptuirii acestui dezi-derat național, în versuri simple, dar calde, își exprimau bucuria :

„Români încătușați de veacuri
Cu lanțuri grele ruginite
Sunat-a ceasul dezrobirii
Sus fruntea, frunțile cernite
Și azi vestesc în lumea largă
Triumful vieții dezrobite,
Români, se luminează zarea
Sus fruntea, frunțile cernite“⁵³.

Reprezentanților li s-au înmînat diferite documente care purtau deobicei semnătura locuitorilor participanți la adunarea respectivă, fiind, de fapt, mandatul de reprezentare la Marea Adunare de la Alba Iulia. Dăm, mai jos, un fragment dintr-un mandat de împuternicire : „Sfatul Național Român din Lugoj, cercul Sebeșului..., împuternicește pe membrii Gheorghe Ștefan Bucurescu și

⁴⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, 364.

⁵⁰ Dan Popescu, *Contribuții la participarea caransebeșenilor*, *op. cit.*, p. 136.

⁵¹ Gh. Neamțu, *op. cit.*, p. 53—54.

⁵² Vasile Popeangă, *op. cit.*, p. 268.

⁵³ „Drapelul“ din 27 noiembrie 1918 (poezia este scrisă de învățătorul din Jdioara, N. Bălțeanu).

Ion Cată să ne reprezinte la Adunarea de la Alba Iulia și să voteze în numele nostru și al celor 2500 suflete... pentru unirea Ardealului, Banatului și Maramureșului cu România⁵⁴.

Apelul Comitetului organizatoric, care chema pe români la Marea Adunare, s-a răspândit în orașele, comunele și satele cele mai îndepărtate ale Banatului, preciza: „Frați români, Locul cel mare, istoric al neamului, vă așteaptă cu brațele deschise. Veniți deci și-l atingeți cu pasul vostru ca să simțiți fiorul ce l-a mișcat odată pe marele voievod Mihai Viteazul, pe martirii Horia, Cloșca și Crișan, pe craiul munților Avram Iancu și pe toți, care au început și lucrat la realizarea visului de veacuri pe care noi cei de azi îl vedem și-l salutăm, ca pe răsăritul cel mai strălucit, al celei mai senine zile ale neamului românesc⁵⁵.

„Veniți la Alba Iulia“, suna chemarea ziarelor din Arad, Lugoj, Oravița, Caransebeș. „Veniți cu miile, cu zecile de mii! Lăsați pentru o zi grijile voastre acasă, căci în această zi vom pune temelile unui viitor mai bun și fericit pentru neamul românesc⁵⁶.

Printre participanții bănățeni remarcăm prezența la Alba Iulia a lui Caius Brediceanu, Aurel Cosma, Avram Imbroane, Gheorghe Gârdea, Ioan Vidu, Miron Cristea, Mihai Groșșan, A. Ghidiu, Vasile Iancu, Traian Frenciu, Constantin Murariu, Ioan Bacău, Gheorghe Bălțeanu, Gheorghe Dobrin, Ioan Rachitovan, Nicolae Lugojanu, Gheorghe Neamțu, Cornel Corneanu, Petru Barbu și mulți alții precum și reprezentanții socialiștilor bănățeni în frunte cu Petre Birnar, Iosif Renoi, Traian Novac, Gheorghe Urzică, Nicolae Pera și alții. Alături de delegații oficiali, de plaiurile Banatului, din satele de munte de pe valea Cernei, Bistrei, Almajusului, Birzavei, Carașului, flăcăi și bătrâni îmbrăcați în minunatele lor costume naționale, din centrele muncitorești: Reșița, Anina, Bocșa, Oravița, Nădrag, Ferdinand (Oțelul Roșu), mii și mii de oameni cu trenul sau căruțele, înfruntând nenumărate greutăți, au ajuns în seara zilei de 30 noiembrie în vechea cetate Alba Iulia.

Din Lugoj, prin Ilia, au plecat în ziua de 29 noiembrie, cu trenul, pe lângă cei 300 de lugojeni și reprezentanți din: Silagiu, Jdioara, Gătaia, Șoșdea, în frunte cu Ioan Ciucurel, Nică Gavrilă cu întreaga echipă de călușari șoșdeni. Din Caransebeș, prin Hațeg, o garnitură cu 8 vagoane ducea, spre „cetatea mîntuirii“, pe reprezentanții din valea Bistrei și Granița bănățeană conduși de protopopul A. Ghidiu. Dr. A. Table, participant la aceste evenimente, relatează în memoriile sale că în „fiecare stație unde se oprea trenul se juca hora unirii și se cântau cîntece patriotice (*Pe-al nostru steag și Deșteaptă-te române*). Noi bănățenii am intrat în dimineața zilei de 1 decembrie pe poarta veche a cetății, cîmpia era acoperită de zăpadă groasă. Ne-am strecurat cu greu prin omătul alb, strălucitor, iar cordonul, pînă la locul adunării, era format de moși îmbrăcați în șubele lor de sărbătoare, cu arma la picior conduși de căpitanul Medrea, ca membrii ai gărzii naționale asigurînd paza și securitatea⁵⁷.

La Alba Iulia s-au adunat la 1 decembrie 1918, pe lângă cei 1228 reprezentanți ai poporului, peste o sută de mii de țărani, muncitori, meseriași și intelectuali, de la Crișuri și Iza maramureșană pînă în Țara Birsei și Dunărea bănă-

⁵⁴ „Aradi Közlöny“, din 30 noiembrie 1918.

⁵⁵ Dan Popescu, *Act de voință al întregii națiuni române*, în „Drapelul Roșu“ din 19 noiembrie 1988.

⁵⁶ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 362.

⁵⁷ „Orizont“ din 30 noiembrie 1978 (Amintiri de la Alba Iulia), dr. N. Table.

țeană. Miile de participanți, adunați pe câmpul lui Horia, au așteptat în liniște, sub filfiitul sutelor de steaguri tricolore, hotărîrea istorică — Unirea Transilvaniei cu România.

Declarația solemnă a unirii în cele nouă capitale cuprindea o serie de revendicări democratice cerute de mase: deplina libertate națională pentru popoarele conlocuitoare, reforma agrară, votul obștesc direct, egal și secret pentru ambele sexe în vîrstă de 21 ani, libertatea presei, a asocierii, întrunirii și altele. Unirea Transilvaniei cu România a fost un act just, progresist, însemnînd încheierea procesului legic de desăvîrșire a statului național unitar român; consfințind pentru veșnicie dreptatea unui popor care a biruit prin forța energiei, a luptei și a voinței neclintite.

În zilele care au urmat marelui eveniment, în întreg Banatul au avut loc adunări populare, satele și orașele erau împodobite de sărbătoare, pe clădirile fostei administrații cezaro-crăiești fluturau drapele tricolore, pretutindeni cunoscuții și prietenii, care după lungi ani de suferință și bejenie se întîlnesc, se îmbrățișează cu dragoste⁵⁸.

La Lugoj, capitala județului Caraș-Severin, mii de oameni veniți din satele bănățene și-au exprimat adevărată bucurie față de declarația adoptată la Alba Iulia, depunînd jurămîntul de credință față de România. Profesorul A. E. Peteanu, făcîndu-se interpretul simțămîntelor de entuziasm și bucurie ce stăpînea masele venise la această adunare, spunea: „Visul măreț de-a cărui dor au murit moșii și părinții, ideile și idealurile scumpe făurite în veacuri de opresiune și înge-nunchere azi toate dau buzna la viață, la realitate. Văzduhul se cutremură, iar Carpații falnici cu piscurile semețe se înalță pînă la cer treziți de glasul puternic al vremii, își pleacă frunțile albite, lăsînd pe frații de același sînge, frămîntați de aceeași suferință, să se cuprindă în brațe și, sub vraja minunatelor clipe ale dulcei revederi, să-ntindă hora mare, hora mîndră și frumoasă, hora unirii”⁵⁹.

⁵⁸ „Drapelul”, din 3 decembrie 1918.

⁵⁹ „Drapelul” din 7 decembrie 1918.